

Andrij Kryżaniwskij, PSA „Lvivoblenergo”, Lviv, Ukraina

ZDZISŁAW STANECKI (186?-1931) – JEDEN Z PIERWSZYCH PRZEDSIĘBIORCÓW ELEKTROTECHNICZNYCH WE LWOWIE

ZDZISŁAW STANECKI (186?-1931) - ONE OF THE FIRST ELECTROTECHNICAL ENTREPRENEURS IN LVIV

Streszczenie: Zdzisław Stanecki może być uważany za pierwszego lwowskiego przedsiębiorcę, który, w odróżnieniu od innych praktykujących w mieście nie tylko zajmował się instalowaniem elektrycznego oświetlenia w pomieszczeniach mieszkaniowych i zakładach przemysłowych, lecz również sam produkował wyroby elektrotechniczne. Przed rozpoczęciem działalności jako samodzielny inżynier i właściciel przedsiębiorstwa elektrycznego Zdzisław Stanecki był nauczycielem akademickim, dzięki czemu otrzymał gruntowne podstawy naukowe do dalszej działalności.

Abstract: Zdzisław Stanecki may be considered the first Lviv businessman who, unlike other practitioners in the city, not only dealt with the installation of electric lighting in residential rooms and industrial plants, but also himself produced electrotechnical products. Before starting his activity as an independent engineer and owner of an electric company, Zdzisław Stanecki was an academic teacher, thanks to which he received a thorough scientific basis for further activities.

Słowa kluczowe: Zdzisław Stanecki, Lwów, pierwszy producent, wyroby elektrotechniczne, akumulatory
Keywords: Zdzisław Stanecki, Lviv, first producer, electrotechnical products, batteries

1. Działalność pedagogiczna i naukowa Zdzisława Staneckiego

Oto miejsca jego pracy do 1901 roku¹:

- od 1.01.1887 r. do 31.12.1893 r. był asystentem katedry fizyki w Uniwersytecie Lwowskim, gdzie prowadził obserwacje meteorologiczne oraz napisał rozprawę o ruchu magnezu,
- w roku szkolnym 1890/1891 wykładał fizykę, meteorologię i klimatologię w Krajowej Szkole Gospodarstwa Lasowego we Lwowie,
- od 16.01.1891r. do końca 1900 roku był powołany na stanowisko docenta w Krajowej Szkole Gospodarstwa Lasowego we Lwowie,
- w roku szkolnym 1890/1891 wykładał jako docent fizykę w CK Szkole Weterynaryjnej i był tam egzaminatorem,
- w latach szkolnych 1892/1893 oraz 1893/1894 uczył w gimnazjum im. Jana Długosza we Lwowie.

Po ogłoszeniu 29.05.1893 konkursu w C.K. Szkoły Politechnicznej we Lwowie na stanowisko asystenta przy Katedrze Elektrotechniki Zdzisław Stanecki wziął w nim udział i go wygrał. Pełnił tę funkcję nie przez dwa lata, jak to najpierw zakładano, lecz przez całych osiem lat. Był pierwszym w historii Katedry Elektrotechniki asystentem profesora Romana Dzieślewskiego od 1.10.1893 r. aż do 30.09.1901 r.² Po objęciu przez prof. Romana Dzieślewskiego - jego opiekuna naukowego - urzędu rektora Politechniki Lwowskiej w kadencji 1901/1902, Zdzisław Stanecki odszedł z Politechniki. Od tego czasu Zdzisław Stanecki pracował jako prywatny przedsiębiorca – właściciel fabryki akumulatorów we Lwowie przy ulicy Kopernika, 46³. W Politechnice zaś stanowisko asystenta prof. Romana Dzieślewskiego objął na kolejne trzy lata Gabriel Sokolnicki, przedstawiciel młodszej generacji, późniejszy profesor Politechniki Lwowskiej (od 1921 r.), jeden

¹Z materiałów archiwalnych Romany Staneckiej, zamieszkałej we Lwowie przy ul. Romanowicza, 10 – (dosłownie – aut. //Derżawnyj archiw Lwiwśkoj obłasti (ДАЛЮ) Фонд 27. Опис 4. Справа 1011. Str. 6-7.

²Według ogłoszenia, kandydaci mogą zgłaszać się do Kolegium Profesorów „nie później jak do końca czerwca 1893 roku, a posady nadawano im na czas od 1 października 1893 r. do końca września 1895 r.”, „Czasopismo Techniczne” 1893r.

³Skorowidz przemysłowo-handlowy Królestwa Galicyi, Lwów 1906. Str. 390.

z lwowskich profesorów-elektryków z wielką praktyką przemysłową.

2. Zdzisław Stanecki i akumulatory jego konstrukcji.

Na posiedzeniu Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie 19 lutego 1902 roku Zdzisław Stanecki wygłosił referat „O akumulatorach”⁴. Od tego czasu stało się to głównym tematem jego życia zawodowego. W pierwszej części referatu prelegent opisał istniejący w świecie akumulatory, określił ich zalety i wady. Według niego główna ich wada polegała na tym, że „urabianie ich trwało blisko roku, a warstewka dwutlenku ołowiu była nader delikatna i łatwo odpadała, a potem opisał swój wynalazek „zapatentowany w Austrii już od parę lat, a w Niemczech dopiero w bieżącym roku uzyskał na niego patent”⁵. Wynalazek polegał na sposobie nadania płytce akumulatorowej maksymalnej twardości i porowatości. Ta ostatnia właściwość była bardzo ważna, bo porowatość zwiększała powierzchnię płytek, dzięki czemu kwas siarkowy mógł szybciej dostać się do środka płytki i spowodować bardziej skuteczną reakcję elektrochemiczną. W końcowej części referatu mówca podziękował prof. Dzieślewskiemu „za przychylne poparcie jego pracy w czasie asystentury w Politechnice Lwowskiej. Na to rektor żartobliwie zaznaczył, że jego zasługa głównie polegała w tym, że „wskutek dymów z kwasu siarkowego, zagrażających przyrządom w laboratorium, zmuszony był wyrzucić swego asystenta z preparatami z laboratorium na kurytarz (*sic!* – *aut.*) gdzie dr. Stanecki tak długo myślał nad sposobem bezdymnego sporządzania płyt, aż wreszcie trafił na właściwy sposób”⁶. W trakcie dyskusji nad referatem rozważano nawet, czy można te akumulatory zastosować w tramwajach, osadzając je bezpośrednio w wozach tramwajowych.

Po awarii akumulatorów, które wiedeńska firma „Siemens & Halske” zmontowała w podziemiach teatru miejskiego we Lwowie w 1900 roku na rozdzielni 220 Voltów⁷, prof. Roman

Dzieślewski zaproponował, aby zakupić do

elektrowni tramwajowej. „Za udzielony miastem kredyt udało się nieznacznie powiększyć elektrownie przy ul. Wuleckiej, w której ustawiono trzeci agregat parowo-elektryczny o sile 500 K.P. W głównych ulicach miasta założono sieć kabli, mających rozprowadzać prąd dla celów przemysłowych i oświetlenia, w teatrze zaś samym (*w suterrenach – aut.*) urządzono podstacę, wyposażoną w baterię akumulatorów i przyrządy, służące częściowo do obsługi samego teatru, częściowo pomagające przy oddaniu prądu odbiorcom” J. Tomicki. *Ze statystyki miejskich zakładów elektrycznych we Lwowie. Lwów - 1912. Nakładem autora.* Przetarg na projektowanie i roboty wygrała już znana lwowiakom firma „Siemens & Halske”, która utworzyła dla tych celów swoje Biuro Techniczne we Lwowie (na pl. Halickim, 15). Uważając, iż akumulatory służą wyłącznie dla wyrównania napięcia, nie zadbano o zamontowanie bezpieczników ani wyłączników w celu przyłączenia i odłączenia akumulatorów od sieci. Nieszczęśliwym zbiegiem okoliczności, służby gazowni miejskiej, wierząc 19 maja 1901 roku dziury w asfalcie dla ujawnienia nieszczelności instalacji gazowej, przebiły kabel elektryczny. W wyniku powstałego zwarcia bezpieczniki wyłączyły kabel zasilający teatr z elektrowni, ale w rozdzielni w suterrenach teatru, gdzie akumulatory nie posiadały bezpieczników, wybuchł pożar, co spowodowało straszliwą panikę. Nic dziwnego – od uroczystego otwarcia teatru 4 października 1900r. nie minął nawet rok. Policja wszczęła śledztwo, utworzono komisję techniczną z udziałem J. Tomickiego, R. Dzieślewskiego, przedstawicieli firmy „Siemens & Halske” oraz inżynierów z magistratu. Na swych posiedzeniach w dniach 9-10.06.1901r. komisja postanowiła, aby bezzwłocznie wyposażyć baterię akumulatorów w aparaturę, pozwalającą na skuteczne szybkie odłączenie baterii akumulatorów od sieci. Ciekawe, że swój pogląd na przyczyny awarii przedstawił policji słynny Franciszek Rychnowski. Na ostatecznej rozprawie w policji w dniu 22 czerwca 1901r. o przyczynach awarii (ДАЛЮ, Фонд 3, Опис 1, Справа 4492. Str. 7.) komisarz policji dr Heinlander odczytał zarzuty Rychnowskiego (niestety ścisłych poglądów Rychnowskiego w tej sprawie do dokumentów archiwalnych nie dołączono). Natomiast oficjalni „rzeczoznawcy” Dzieślewski i Tomicki orzekli, że propozycje Rychnowskiego „wkraczają w dziedzinę teorii”, a bezpieczeństwo widzów wymaga szybkich działań. W aktach archiwalnych (ДАЛЮ, Фонд 3, Опис 1, Справа 4492. Str. 9-10.) znajduje się opis techniczny oryginalnej propozycji Dzieślewskiego i Tomickiego szybkiego odłączenia całej instalacji od punktu zwarcia „w sposób dotychczas w żadnej z egzystujących centrali nie praktykowany”.

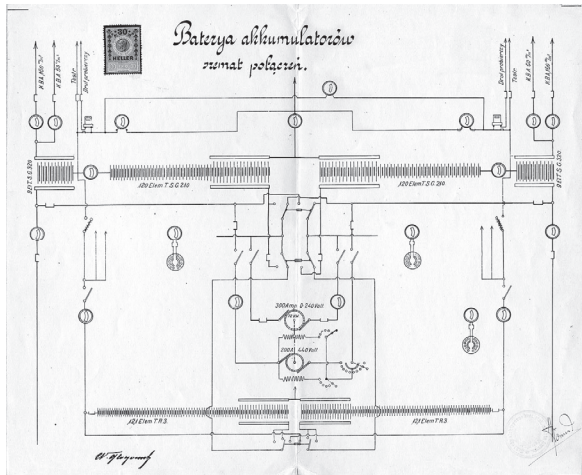
⁴ Polskie Towarzystwo Politechniczne we Lwowie 1877-1927 Księga pamiątkowa, red. Maksymilian Matakiewicz, Lwów 1927, s. 38.

⁵ Czasopismo Techniczne 1902, Str. 110.

⁶ Czasopismo Techniczne 1902, Str. 111.

⁷ Przy budowie teatru magistrat Lwowa postanowił realizować propozycję ówczesnego dyrektora tramwajów elektrycznych Józefa Tomickiego o dostarczeniu do teatru prądu elektrycznego z centralnej

rozdzielni w teatrze, akumulatory właśnie firmy Staneckiego. Prof. Dzieślewski zaproponował również, aby nabyć takie akumulatory dla elektrowni na ul. Wóleckiej. Taką więc uchwałę podjęła Miejska Komisja Elektryczna pod przewodnictwem wiceprezydenta Lwowa Michała Michalskiego przy uczestnictwie prof. Romana Dzieślewskiego i Józefa Tomickiego – dyrektora Miejskich Zakładów Elektrycznych (MZE) we Lwowie, na swym posiedzeniu 22 kwietnia 1902 roku, przeznaczając na ten cel ogólną sumę 33 563 koron⁸.

Rys. 1. Schemat połączeń baterii akumulatorowych Z. Staneckiego na stacji rozdzielczej w teatrze miejskim we Lwowie.

Zdzisław Stanecki opublikował w Czasopiśmie Technicznym obszerny artykuł „Akumulator nowego systemu”⁹, opisując jego zalety oraz etapy i warunki zakupu ich dla Lwowa. Na polecenie niemieckiego urzędu patentowego, rzeczoznawcy, profesorowie Politechniki w Charlottenburgu dr. Gustaw v. Knorre i dr. Franciszek Peters wydali swoje orzeczenie w sprawie akumulatorów Staneckiego, uznając je lepszymi od współczesnych firmy „Farbaky i Schenek” (niemiecki patent Nr. 37012) i W. L. Silveja (amerykański patent Nr. 459535)¹⁰, lecz przekonanie ostrożnej miejscowej władzy lwowskiej okazało się o wiele trudniejsze. Na swym posiedzeniu 30 kwietnia 1902 roku Komisja elektryczna Rady miejskiej przyjęła ofertę Zdzisława Staneckiego, lecz jak sam on wspominał „pod nader niekorzystnymi warun-

kami, uwzględniając, że akumulatory moje podówczas nigdzie praktycznie nie wypróbowane. Zgodziłem się, żeby mieć sposobność dowieść, jak się one w praktyce zachowują. W myśl umowy, zawartej z gminą Lwowa, zobowiązałem się wybudować rzeczoną baterię na własny koszt i ryzyko i oddać miejskiej kolei elektrycznej do użytku przez przeciąg jednego roku, a potem przy pozytywnych wynikach gmina miała je odkupić, ale tylko po cenie kosztów fabrykacji. Bateria wyrównawcza została dnia 8 kwietnia 1903 roku oddana przezemnie miejskiej kolei do normalnego użytku. Głównym jej zadaniem było wyrównanie wahania napięcia i prądu w sieci, spowodowanych w wypadkach, gdy wóz tramwajowy wyrusza z miejsca czy na skrętach przy wzniesieniu, co jest niebezpieczne dla samej prądnicy (dynamo), jak również powoduje wielkie nieekonomiczne w paliwie”. Kierownictwo kolei elektrycznej (tramwajów elektrycznych) wydało po roku pochlebne świadectwo poprawnej pracy akumulatorów Staneckiego. „Od 8.04.1903 r. do 16.06.1904r., zatem przez rok i dwa miesiące bateria w niczym nie zawiodła oczekiwań. Ustała niepokojąca nierówność ruchu maszyn, napięcie w sieci kolejowej ustaliło się tak dalece, że można było w licznych przypadkach zastosować prąd kolejowy dla oświetlenia nawet większych lokali publicznych, jak np. cyrku, magazynów kolejowych itp. W remizach i na podwórku fabrycznym zastąpiono niebezpieczne naftowe oświetlenie elektrycznym, obsługiwanym przez baterię.”¹¹

Jak wspomina J. Tomicki, akumulatory Staneckiego kupowano dla MZE i w latach późniejszych. W liście MZE do Lwowskiego magistratu, podpisanego przez J. Tomickiego 5 maja 1906 roku, na ogólną kwotę 547,2 tysięcy koron, przewidzianą na rozszerzenie MZE (elektrownia, tramwaj i sieć elektryczna miejska) aż 109,8 tys. koron przeznaczono na zakup akumulatorów Staneckiego, nie licząc 30 tys. koron na budynek dla nich¹².

Jego firma wygrała też przetarg na baterię akumulatorów dla elektrowni miejskiej w Samborze, zbudowanej w 1907 roku. „Baterię akumulatorów wartości kupnej 20,7 tys. koron dostarczyła firma Dr. Z. Staneckiego, podejmując się za roczną spłatę 3,9 tys. koron równo-

⁸ДАЛЮ, Фонд 3, Опис 1, Справа 4184.Стр. 88-89.

⁹ Zdzisław Stanecki, Akumulator nowego systemu, „Czasopismo Techniczne” 1904, nr 16, s. 233-238, nr 17, s. 249-254.

¹⁰Czasopismo Techniczne 1904, Str. 233-238.

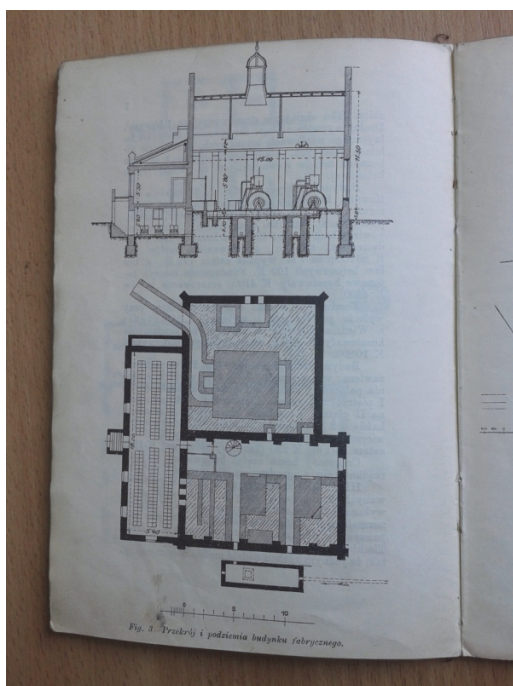
¹¹Op. cit., Str. 249-254.

¹²ДАЛЮ, Фонд 3, Опис 1, Справа 4354.Стр. 73.

częściej jej utrzymania przez lat 10, po upływie których oddaje je w zupełnie dobrym stanie”¹³.

Rys. 2. Akumulatory systemu Z. Staneckiego na pierwszej Lwowskiej elektrowni prądu stałego.

Rys. 3. Plan sytuacyjny baterij akumulatorów Z. Staneckiego na elektrowni miejskiej w Samborze (zdjęcie z książki A. Kühnel „Elektrownia miejska w Samborze”, Lwów, 1910)

¹³A. Kühnel. Elektrownia miejska w Samborze. Lwów – 1910. Str. 12.

Rys. 4. Akumulatory systemu Z. Staneckiego na elektrowni miejskiej w Samborze (zdjęcie z książki A. Kühnel „Elektrownia miejska w Samborze”, Lwów, 1910)

Stanecki w roku 1909 został członkiem Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie¹⁴, a w 1911 roku Towarzystwo Politechniczne urządziło wycieczkę do fabryki akumulatorów Staneckiego. Uczestnicy wycieczki „przekonali się, że fabrykaty polskie stoją na wysokości zadania i mogą z powodzeniem zastąpić obce wyroby”¹⁵.

Według niektórych badaczy z historii techniki Lwowa, firma Z. Staneckiego zbankrutowała właśnie dlatego, że montowała akumulatory za opłatą ratalną. We Lwowie magistrat po pewnym czasie zaprzestał spłacać raty za wspomniane poprzednio roboty w lwowskiej elektrowni¹⁶. Oprócz tego w 1916 roku we Lwowie sieć prądu stałego w mieście została zlikwi-

¹⁴ Polskie Towarzystwo Politechniczne we Lwowie 1877-1927 Księga pamiątkowa, red. Maksymilian Matakiewicz, Lwów 1927, s. 95.

¹⁵ Ibidem, s. 61.

¹⁶ Tak twierdzi pracownik Lwowskiego Muzeum Historycznego dr. Michał Szyngielski. Działalność Staneckiego i jego wyniki ekonomiczne, kiedy on spłacał kredyt bankowy i jednocześnie magistrat regularnie spłacał raty przez lata, nieźle się kalkulowała. Z nadejściem I wojny światowej okazała się jednak zbyt pochopna, bo magistrat w czasie wojny nie posiadał pieniędzy dla regularnej spłaty rat.

dowana i rola akumulatorów ograniczyła się do zasilania sieci tramwajowej. Zmniejszyło to znacznie przychody firmy Staneckiego, co ostatecznie doprowadziło do upadku jego przedsiębiorstwa.

Wcześniej opracował nową elektryczną lampę górniczą, którą opisał w „Czasopiśmie Technicznym” K. D – prawdopodobnie Kazimierz Drewnowski¹⁷.

3. Ostatnie lata życia – praca w bibliotece Lwowskiej Politechniki

Z programów studiów Politechniki Lwowskiej za lata od roku akademickiego 1922/23 do 1930/31 wynika, że dr Zdzisław Stanecki pracował w bibliotece politechniki. Początkowo na stanowisku zastępcy bibliotekarza, a później asystenta. Nie przypadkiem zapewne było, iż w początkowych latach jego pracy w bibliotece funkcję jej kierownik pełnił jego dawny opiekun naukowy prof. Roman Dzieślewski. O ostatnich latach życia Zdzisława Staneckiego pisze też jego żona Romana Stanecka¹⁸. Z jej podania do Rektora Politechniki Lwowskiej

w liście z 17 listopada 1931 r., w której prosi o przyznanie wdowiej emerytury, po mężu dowiadujemy się, że jej mąż przy końcu życia w latach 1919-1931 ponownie powrócił do pracy w Politechnice Lwowskiej, jako asystent biblioteki. „Wtedy zajął się opracowaniem katalogu dla tutejszej Biblioteki Politechniki. Praca ta wykraczała poza ramy obowiązków służbowych i zajęła mu wiele czasu ponad obowiązkowe godziny służbowe”. Możliwie, że korzystając z dobrych starych drukowanych katalogów Politechniki Lwowskiej zawdzięczamy to właśnie tej jego pracy „ponad godziny służbowe”¹⁹. Potwierdzeniem pracy Staneckiego w bibliotece może być też fakt, iż rektor Politechniki Lwowskiej prof. inż. Kazimierz Zipser poparł prośbę wdowy i swoim listem z 17 listopada 1932 roku poinformował Romanę Stanecką o wysłaniu w październiku wszystkich niezbędnych akt osobowych śp. dr Zdzisława Staneckiego do Izby Skarbowej w celu przyznania i wyliczenia jej pensji wdowiej²⁰. Zdzisław Stanecki zmarł we Lwowie 18 lutego 1931 roku²¹.

¹⁷ K.D. Nowa lampa górnicza syst. Dr Z. Staneckiego, „Czasopismo Techniczne” 1913, nr 24, s. 284-286.

¹⁸ Według S. Nicieja, *Ogród snu i pamięci*, Opole 2010, Str. 325, na cmentarzu Łyczakowskim spoczywa Romana z Hołubów Stanecka (1885-1977), jest możliwe, że to właśnie wdowa po Zdzisławie Staneckim.

¹⁹ ДАЛО Фонд 27. Опис 4. Справа 1011. Str. 7.

²⁰ Op. cit., Str. 3.

²¹ Program Politechniki Lwowskiej na rok naukowy 1931-1932, Lwów 1932, s. 227; Tak opisano tam Staneckiego: „długoletni asystent i adiunkt Katedry Elektrotechniki Ogólnej na Wydziale Mechanicznym, a ostatnio asystent Biblioteki, autor szeregu prac naukowych i wynalazca ulepszonej metody formowania płyt akumulatorowych”.

